

פתיחה לערכת השיעורים "העולם היהודי שהיה"

מורשת, מרכז בינלאומי לתיעוד, לחקר ולהוראת השואה ע"ש מרדכי אנילביץ', גאה להגיש לך, המורה, חומרי לימוד המסייעים בהוראת תכני לימוד השואה.

קהל היעד: כיתות י' - י"ב

אנו מזמינים אתכם ואת התלמידים להיות שותפים בלמידה, חקר והעמקה על אודות תקופת השואה. הערכה המוגשת כאן היא מערך שיעורים. המערך מתחיל בהכרות עם צורת החיים שהייתה נפוצה מאוד בקרב היהודים- העיירה. נלמד על מאפייני החיים של היהודים בעיירה, ועל עיסוקיהם. בהמשך, נלמד על בית הכנסת כמקום המפגש המרכזי של הקהילה, ונכיר את המוסדות השונים שפעלו בה, מתוך סולידריות ודאגה לכל חברי הקהילה. לאחר מכן נעסוק בחברה היהודית, וננסה להבין מי היו היהודים בעיירה? באיזו שפה דיברו? לאילו זרמים השתייכו? ואיך כל המגוון האנושי הזה התקיים בקהילה אחת? בהמשך המערך נכיר את הזרמים השונים בחינוך שפעלו בחברה היהודית, נלמד על השוני והייחודיות של כל זרם, ועל המקום המרכזי שתפס בית הספר בקרב הנערים והנערות היהודיים. ולסיום נלמד על יחסי היהודים והפולנים לאורך השנים, על העלויות והירידות, השותפות והיריבות, והחיים זה לצד זה באותו מקום. מטרתה של ערכה זו היא להפגיש את התלמידים עם הנושא, לפתוח שאלות ולהזמין ללמידה ולהעמקה. לחשוף את התלמידים למגוון העשיר של החברה היהודית שלפני השואה, ולשאול על הקשר בינינו לבינם, מתוך בירור הזהות היהודית שלנו, ושאיבת השראה מן העבר. מטבע הדברים, על מנת ללמוד לעומק על הנושא, לא יהיה די בשיעורים המובאים כאן. בערכה קטעי קריאה, תמונות וסרטונים שיסייעו להנגיש לתלמידים/ות את התכנים המובאים בה ולקרב אותם לנושא, ואנו תקווה שכלים אלו יסייעו לך, המורה, בתהליך הלמידה.

ערכה זאת נכתבה והופקה בתמיכתה של הרשות הלאומית לתרבות היידיש.

בכל שאלה והתייעצות בנוגע לתכני הערכה או תכנים נוספים, אנחנו מזמינים אותך ליצור איתנו קשר בכתובת machon.moreshet@gmail.com, ואנחנו נשמח לסייע!

נושאי השיעורים

ערכת השיעורים עושה שימוש נרחב באתר שנבנה על ידי צוות מורשת לטובת העניין בכתובת:

<https://moreshet.herokuapp.com/>

כדי לעשות שימוש בתוכן יש לפנות למייל machon.moreshet@gmail.com לקבלת שם משתמש וסיסמה מבעוד מועד.

שיעור 1: חיי העיירה

בשיעור זה נכיר את צורת החיים שהייתה נפוצה מאוד בקרב היהודים- העיירה. נלמד על מאפייני החיים של היהודים בעיירה, ועל עיסוקיהם.

שיעור 2: הקהילה

בשיעור זה נלמד על בית הכנסת כמקום המפגש המרכזי של הקהילה, ונכיר את המוסדות השונים שפעלו בה, מתוך סולידריות ודאגה לכל חברי הקהילה.

שיעור 3: החברה היהודית

בשיעור זה נעסוק בחברה היהודית, וננסה להבין מי היו היהודים בעיירה? באיזו שפה דיברו? לאילו זרמים השתייכו? ואיך כל המגוון האנושי הזה התקיים בקהילה אחת?

שיעור 4: זרמים בחינוך

בשיעור זה נכיר את הזרמים השונים בחינוך שפעלו בחברה היהודית, נלמד על השוני והייחודיות של כל זרם, ועל המקום המרכזי שתפס בית הספר בקרב הנערים והנערות היהודיים.

שיעור 5: שכנים

בשיעור זה נלמד על יחסי היהודים והפולנים לאורך השנים, על העליות והירידות, השותפות והיריבות, והחיים זה לצד זה באותו מקום.

רקע למורה על המקורות-

רוב התמונות לקוחות מאלבומי תמונות של העיירות טריסק ולובומל המעידות על הווי החיים בעיירה.

קטעי הקריאה של נערים ונערות לקוחים מתוך הספר "עלילות נעורים".

בספר מובאות 20 אוטוביוגרפיות של של בני נוער יהודים, שנכתבו בשנות ה-30 של המאה ה-20, במסגרת שלוש תחרויות על "האוטוביוגרפיה הטובה ביותר של צעיר יהודי" שערך מכון ייזא (המכון למדעי היהדות), שמקום מושבו היה בוויילנה (אז עוד חלק מפולין).

התחרויות נערכו בפולין בשנים 1932, 1934, 1939 והניבו אוסף שהפתיע אפילו את המארגנים: למעלה מ-600 חיבורים. מהם שרדו את השואה כ-370. שרדו גם חומרים נוספים שאינם אוטוביוגרפיות. האוטוביוגרפיות כתובות כולם בכתב יד. גיל הכותבים היה 16-22. כ-3% מבין החיבורים נכתבו בעברית, כ-75% נכתבו ביידיש, השאר בפולנית ועוד בודדים בגרמנית ואנגלית. כחמישית מהחיבורים ששרדו היו של נערות.

שולחי החיבורים התבקשו לבחור לעצמם שם בדוי, ואת שמם האמיתי לשלוח במעטפה חתומה שתחובר לחיבור. כמה מהם בכל זאת בחרו להשתמש בחיבור בשמם המלא. מסיבה זו, קשה לדעת מה שמם האמיתי של מרבית הכותבים.

שני גורמים היו גורמי משיכה לשלוח את החיבורים: האחד, פרס כספי שהיה אטרקטיבי עבור בני נוער, והשני (שיתכן שגם הרתיע חלק פוטנציאלי של כותבים) היה האפשרות שיפורסמו ע"י ייזא. מהסיבה האחרונה ניתנה האפשרות להסתיר את השם בפרסום.

ההיקף המינימלי להגשת חיבור היה 25 עמודי מחברת. לא היה היקף מקסימום.

שיעור 1 : חיי העיירה

מטרות

- 1 . הכרות עם צורת החיים שהייתה נפוצה מאוד בקרב היהודים- העיירה.
- 2 . למידה על מאפייני החיים של היהודים בעיירה, ועל עיסוקיהם.

מבנה השיעור

- 1 . פתיחה : מה רואים בעיירה
- 2 . קטע קריאה- שלום עליכם
- 3 . צפייה בסרטון על העיירה נובוגרודק
- 4 . קולאז' תמונות מהשוק בעיירה
- 5 . קולאז' תמונות עבודות מסורתיות
- 6 . תמונות עבודה מודרנית
- 7 . סיכום

עזרים

מחשב
מקרון

הקדמה למורה: על מנת להתחיל את השיעור יש להיכנס לאתר בכתובת <https://moreshet.herokuapp.com/> ושם ללחוץ על העיגול הימני- העולם היהודי שהיה. יש להקיש שם משתמש וסיסמה שקיבלתם מבעוד מועד.

1. פתיחה: מה רואים בעיירה?

באמצעות קטעי קריאה, סרטון ותמונות נספר לתלמידים על החיים בעיירה היהודית. באלו מקצועות עבדו, מה הייתה חלוקת העבודה בין גברים לנשים, אלו מעמדות היו בעיירה, אלו מבנים אפיינו אותה וכד'. העיירות היהודיות הוקמו על ידי שליטים מקומיים כחוויה מתווכת בין הפריפריה החקלאית לעיר המחוץ. הן התקיימו מראשית ימי הביניים המוקדמים, כמסגרת חיים בה התאפשר ליהודים להתפרנס ולקיים את אורחות חיי קהילתם, תוך הקטנת נקודות החיכוך שאפיינו את חייהם בעיר הגדולה. בעיירה נרקמה חוויה תרבותית ייחודית, המזוהה יותר מכל עם דפוס החיים המזרח אירופאי: "השטעטל".

לוחצים על הדוכן של השוק משמאל (חיי העיירה)

2. קטע קריאה- שלום עליכם

קוראים את הקטע "מתוך עירם של האנשים הקטנים" מאת שלום עליכם.

- שואלים- מהי חוויית החיים בעיירה שמתאר שלום עליכם?

עוברים שקופית שמאלה

3. צפייה בסרטון על העיירה נובוגרודק

בואו נראה סרטון שצולם ב1931 בעיירה נובוגרודק (הסרטון מעט איטי אבל ממחיש בצורה טובה את חיי העיירה, לא מוכרחים לראות עד הסוף).
שואלים:

- מה אתם מבינים מהסרט על החיים בעיירה?
- מהם הדברים שהפתיעו אתכם? מדוע?

עוברים שקופית שמאלה

4. קולאז' תמונות מהשוק בעיירה

מסתכלים על תמונות מהשוק בעיירה: העגלון ומשפחתו, השוק, כיכר השוק.

כמו שראינו בסרטון השוק הוא לב העיירה, שם נפגשים כל האנשים, שם קורים כל העסקים. השוק הומה אדם והמולה, ובו מוצא כל אחד את מבוקשו. אנשי העיירה לא יוצאים מהעיירה, תפקידה למלא להם את כל צרכיהם.

עוברים שקופית שמאלה

5. קולאז' תמונות עבודות מסורתיות

מסתכלים על תמונות עבודה מסורתית: סדנאות העבודה, נפח, סנדלר, חוטבי עצים, חוטי פשטן, ספר, תופרת.

ישנם מקצועות הדרושים לקיום הקהילה (שוחט שחיטה כשרה, סופר סתם, גבאי) וישנם מקצועות שזמני העבודה הם בשליטת איש המלאכה (סנדלר, נפח, בורסקאי).

שואלים :

- באילו מקצועות עובדים היהודים?
- מהם המאפיינים המרכזיים של העבודה בעיירה?
- מדוע דווקא במקצועות אלה ולא באחרים לדעתכם?

עוברים שקופית שמאלה

6. תמונות עבודה מודרנית

מסתכלים על תמונות של עבודה מודרנית- מונופקטורה, בית דפוס עם ההתפתחות התעשייתית (שנראית ברקע העיירה בעמוד הפתיחה) מגיעה אל העיירות גם התעשייה הזעירה. התפתחות התעשייה משבשת את אורח החיים בעיירה, פוגעת בבעלי המקצועות ומוציאה אנשים מהעיירה אל העיר הגדולה.

מנהלי מפעלים, יהודים ולא יהודים, העדיפו לא לקחת יהודים לעבודה כי המפעל פועל בשבת, והיהודים לא עובדים ביום הזה. מהכיוון השני, גם יהודים העדיפו מסיבה זו לעבוד במקום שמאפשר להם יותר בקלות לשמור על שבת, כשרות וכו'. סיבה נוספת לכך שיהודים פחות יעבדו במפעלים היא כלכלית. היו ערים שהיו בהן מפעלים שעיקר עובדיהם היו איכרים מהסביבה. הסיבה לכך היא שאפשר לשלם להם פחות. בגלל שהשנה של האיכר, מבחינת תעסוקה ועבודה, היא לפי עונות השנה, אז בחודשים שאין לו עבודה, הוא מגיע לעיר ועובד במפעל. בתקופה הזו הוא גם ישן במפעל או במקום זול שהוא מוצא. הוא חוסך את הכסף וחוזר למשפחתו פעם בכמה זמן. היהודי לעומת זאת, והכוונה כאן למאות 19-20 בעיקר, חי לרוב בעיר וצריך לכלכל את עצמו ואת משפחתו. לכן הוא צריך שכר גבוה יותר מהאיכר. מסיבה זו, מנהל המפעל יעדיף להעסיק את מי שמשתכר פחות. גם מנהלי מפעלים יהודים הסתכלו לרוב על הדברים בפרספקטיבה של מה משתלם כלכלית, ולא לפי ערכים זהותיים או לאומיים.

7. סיכום :

בשיעור זה למדנו על חיי העיירה היהודית, על השוק, ועל המקצועות השונים של היהודים בעיירה. בשיעורים הבאים נכיר לעומק את הקהילה היהודית ונלמד כיצד יהודים התנהלו ביחד כקהילה.

שיעור 2: הקהילה

מטרות

1. למידה על בית הכנסת כמקום המפגש המרכזי של הקהילה.
2. הכרות עם המוסדות השונים שפעלו בקהילה, מתוך סולידריות ודאגה לכל חברי הקהילה.

מבנה השיעור

1. פתיחה: בית הכנסת כמרכז החיים היהודיים
2. תמונה של בית כנסת
3. הכרות עם מוסדות הקהילה
4. סיכום

עזרים

מחשב
מקרן

הקדמה למורה: על מנת להתחיל את השיעור יש להיכנס לאתר בכתובת <https://moreshet.herokuapp.com/> ושם ללחוץ על העיגול הימני- העולם היהודי שהיה. יש להקיש שם משתמש וסיסמה שקיבלתם מבעוד מועד.

1. פתיחה: בית הכנסת כמרכז החיים היהודיים

שואלים:

- איפה הקהילה היהודית מתכנסת?
- מה מהווה בית הכנסת עבור הקהילה היהודית?

בית הכנסת הוא מקום מרכזי עבור היהודים. הוא מהווה מקום תפילה, אבל גם מקום מפגש לקהילה, מקום לדיונים ציבוריים, בית משפט קהילתי ועוד. לרוב נמצא באותה עיירה יותר בית כנסת אחד, לפי זרמים שונים, מקצועות או מעמדות. נכנס עכשיו לבית הכנסת, אבל אנחנו נכנסים אליו הפעם כמקום שהוא מרכז הקהילה, ולא לסיפור בית הכנסת עצמו.

לוחצים על אחד מבתי הכנסת בציור (הקהילה)

2. תמונה של כנסת

שואלים-

- מה אפשר להגיד על מבנה בית הכנסת? (גדול, מפואר)
- מה אפשר ללמוד מזה על תפקידו של בית הכנסת עבור היהודים? (מקום מפגש של הרבה אנשים, מקום חשוב שצריך להשקיע בו כספים)

עוברים שקופית שמאלה

3. הכרות עם מוסדות הקהילה

פעילות בסגנון "איפה אפי" ציור של צרכי הקהילה ולצידו רשימה של מוסדות מייצגים בקהילה היהודית. נשחק משחק בסגנון "איפה אפי", ניתן לחלק את הכיתה לקבוצות או כולם נגד כולם. מראים ציור שבו מוסוים מוסדות שונים אשר פעלו בעיירה. ראשית נמנה צורך, לדוגמא- להתחתן!, נשאל- איזה מוסד מתוך הרשימה המופיעה בצד ימין לדעתכם אחראית לעזור לגבר ולאישה להגשים את חלומם? התשובה היא כמובן "הכנסת כלה". כעת הם צריכים למצוא בציור את הייצוג המתאים. מספרים מעט על המוסד וממשיכים למוסד הבא.

המענה	הבעיה / הצורך
תומכי עניים	מחסור במזון ובביגוד
חברה קדישא	קרוב משפחה שנפטר

חסר לך כסף, זקוק להלוואה	גמילות חסדים
אתה חולה ולא יכול לצאת מהמיטה	ביקור חולים
נלקחת בשבי ע"י הגויים	פדיון שבויים
עובד קשה ורוצה להישאר יהודי	חברות עובדים
בקהילה יש ילדים יתומים	בית יתומים
אישה רוצה להתחתן	הכנסת כלה
רוצה לקבל כלים לניתוח מצב העם היהודי ועתידו בתפוצות	מפלגה
	תאגיד

- **תומכי עניים:** ארגון שעזר לעניים ולפליטים. ניהל מטבח שמכר ארוחות חמות במחירים נמוכים במיוחד, אסף וחילק בגדים ונעליים לנזקקים. בנוסף, הארגון ניהל חנות אשר הציעה את המחירים הנמוכים ביותר של ערכות עזרה ראשונה.
- **גמילות חסדים:** מצווה אשר בה מלווים יהודים אחד לשני, ללא ריבית. מצווה זו נחשבת למעלה מצדקה רגילה, זאת מכיוון שהיא יוצרת את הקשר שבין העני לעשיר ושמה את העשיר במקום של מבוכה.
- **ביקור חולים:** מוסד שדאג לקיים מצווה לבקר את החולים בביתם או בהקדש. מצווה זו חלה גם על התושבים, הפשוטים והמכובדים, וגם על הרופאים שיבואו לבדוק את החולה ולתמוך בו. ביקור חולים היא מצווה שהפכה למוסד שקיבל צורות שונות כגון: הקמת בתי חולים קהילתיים, השאלת כלי רפואה, התנדבות לטיפול בחולה.
- **חברה קדישא:** ארגון אשר לקח אחריות על כל הטיפול בעניינים אשר קשורים למותו של אדם. החל מהקבורה, השגת מניין, אוכל, התפילה, שבעה. להתקבל לחברה קדישא היה נחשב לכבוד גדול שהיו מתקבלים אליו גדולים בהלכה. בין היתר היו בארגון זה הגאון מווילנה ורבי זלמן שניאור. מצווה זו נחשבת לגדולה מאוד כיוון שאין מקבלים גמול מן המת.
- **פדיון שבויים:** מוסד שהיה מושרש חזק מאוד כמעט בכל הקהילות והושקעו בו המון כספים. לא נדירים היו מקרים בהם יהודים נלקחו בשבי כי לא עמדו בתשלום לחוכר מסוים, או חטיפות על רקע פלילי לשם כופר, או פשוט שהיהודים עברו על החוק ונאסרו. גם עליהם תקפה מצווה זו. נערכו גביית תרומות מיוחדות לתחום זה ומונו גבאים מיוחדים למען התגייסות הקהילה.
- **חברות העובדים:** לכל חברה היה רב שעשה מבחני קבלה לפועל שבא להתקבל לעבודה אם הוא יודע יהדות. החברות היו תחת פיקוחו של הקהל אשר היה מסייע להם מול האיגודים הנוצרים. היה כאן גם פתח לשחיתות, כי על הגב שהקהל נתן הוא גם לקח מיסים, לפעמים לא בצורה הוגנת. דבר זה שגרם לחיכוכים בין הקהל לחברות העובדים. החברות דאגו לקיים תפילות ולארגן שיעורים לעובדים. חברת פועלים נקראה חברה קדישא (ח"ק דחיטים, ח"ק דזובחי זבת- כי היא דאגה לסיפוק הצרכים הדתיים, וכו')
- **בתי יתומים:** לקיחת אחריות על הילדים היתומים. היו הרבה כאלה, ממחלות וגם מפרעות. דאגו שהאפוטרופסים יהיו אנשים אמידים. מימון היתומים יצא מכספי הקהילה.
- **הכנסת כלה:** עמותה שהוקמה כדי לתמוך בנערות יהודיות עניות על ידי הצטיידותן בנדונות.

- **מפלגה:** רעיונות המגיעים מחוץ לעיירה מעוררים את הציבור לשאול שאלות על העתיד הצפוי לעם היהודי המפוזר בתפוצות. מפלגות שונות המתבססות על אידאולוגיות שונות הנפוצות בעולם ובעם היהודי קמות ומציעות ניתוח מציאות ופתרונות שונים ביחס לצפוי בעתיד. כל אחד מאנשי העיירה יכול לבחור לאילו רעיונות מאמין ולאילו מתנגד.

שואלים:

- על אילו צרכים באה העיירה לענות?
- מה תפקידה של העיירה עבור היהודי החי בתוכה?
- איך העיירה היהודית שומרת על היהודים? במה היא טובה להם? במה מזיקה להם?

4. סיכום

בשיעור הכרנו את מוסדות הקהילה היהודית ולמדנו איך הקהילה הצליחה לשמור על עצמה במשך שנים רבות באמצעות סולידריות ודאגה לכלל חבריה.

שיעור 3: החברה היהודית

מטרות

1. הכרות עם הזרמים השונים בחברה היהודית.
2. הכרות עם השפות בהן היהודים דיברו, ועם מאפייני חייהם.
3. העמקה במגוון האנושי העשיר של החברה היהודית.

מבנה השיעור

1. פתיחה
2. קטע- ש"י עגנון
3. קולאז' תמונות אחים
4. תמונות נוער יהודי מודרני
5. ציור של ארתור שיק לצד תמונת משפחה
6. נתוני שפות במפקד אוכלוסין
7. רצף תמונות זרמים ביהדות
8. קטע- גרשון פיפע
9. תמונות בונד
10. סיכום

עזרים

מחשב
מקרן

הקדמה למורה: על מנת להתחיל את השיעור יש להיכנס לאתר בכתובת <https://moreshet.herokuapp.com/> ושם ללחוץ על העיגול הימני- העולם היהודי שהיה. יש להקיש שם משתמש וסיסמה שקיבלתם מבעוד מועד.

1. פתיחה:

בשיעור הקרוב נעסוק בחברה היהודית, בזרמים השונים בה, ובמגוון האנושי העשיר שהיה קיים בה.
לוחצים על מבנה צופי עם שני דגלים (החברה היהודית)

2. קטע- ש"י עגנון

קוראים את הקטע של ש"י עגנון:

כך מספרת האגדה:

פה-לן-יה/ ע"פ ש"י עגנון

והימים, ימים קשים, היהודים נרדפים במקומות מושבם. לקחו היהודים את מקל הנדודים ויצאו לדרך, לחפש להם מקום שיוכלו לשבת בו בבטחה.

הלכו בדרכים, חצו נהרות ויערות, וימים רבים היו הולכים.

והנה הגיעו אל ארץ נפלאה, רחבת ידיים, מלאה כל טוב השדה והחי.

נכנסו אל יער והשמש זורחת ומחייכת, והרוח נעימה.

והנה, מבין העצים נשמע ציוץ ציפורים, והן מצייצות: פה – לן – יה.

קראו היהודים בקול גדול: אם אלוהים יושב כאן בבטחה, נשב כאן גם אנחנו, כי כאן יהיה לנו בית ופרנסה –

וחיי מנוחה ושלווה.

וכך, לפי האגדה, הגיעו היהודים אל פולין – אל פולניה.

שואלים-

• מדוע, להבנתכם, מגיעים היהודים לפולין ומקימים בה עיירות?

נסביר תחילה על ההחלטה של המלך קז'ימיש הגדול להזמין את היהודים לפולין, מדוע הוא זקוק להם והיכן זה מיקם אותם בחברה הפולנית.

המלך קז'ימיש הגדול – מלכה הגדול של פולין, מזמין את היהודים לבוא ולהתיישב בעיר קרקוב. בתחילה הם

מתיישבים בסמוך לארמונו – לוואוול וחיים תחת חסותו.

בשנת 1334 קז'ימיש מעניק כתב זכויות ליהודי קרקוב, ובו נכתב:

1. בתחום הכלכלי – זכות הגנה על פעילות עסקית, תוך צמצום התערבותם של גורמים כלכליים עוינים

ליהודים.

2. בתחום הדתי – זכות לקיים אורח חיים יהודי הן בפרט והן בציבור.
 3. בתחום הקהילתי – מעמד מוכר למנהיגי הקהילות, מוסדות וארגונים יהודיים ובכלל זה בתי דין.
 4. חופש תנועה ואפשרות לתביעה משפטית ולהחזקת קניין פרטי.
- היהודים שמגיעים לפולין עסקו בעיקר במתן הלוואות בריבית, מסחר, חכירה, אומנות, מלאכה וניהול אחוזות חקלאיות (מקצועות שרכשו במהלך חייהם במערב אירופה). הם מתעצבים כשכבה חדשה בכלכלה שמתווכת בין השכבות (האצולה והאיכרים) או באה במקום (כמו האומנות) אך מחויבת ונאמנה לאצולה משום שזו מגינה עליה.
- היהודים מהווים גורם אמין ונאמן שלעולם לא יתמרד נגד השלטון או יערער עליו.
- בתמורה הם זוכים להגנה ושגשוג, אך מצד שני לשנאת המעמדות האחרים.
- התחרות המסחרית בין היהודים לנוצרים ושנאתם של אנשי הכמורה ליהודים גרמו להתפשטות האנטישמיות בתוך ההמון, וההסתנות הביאו לפרעות בשכונה היהודית.
- נראה כי לכל היהודים, לא משנה מאיזה זרם, היה קשר כלשהו עם הפולנים. קשר שלעיתים שיקף יחסי קרבה, דאגה ושותפות ולעיתים כעס, תסכול ופחד. נראה שהיהודים ראו בפולין כמולדת שלהם ולא חיפשו דרך להיחלץ ממנה למקומות אחרים (גם הציונים לא רצו לעזוב את פולין, הם רצו לעלות לארץ...). מאחר והיו מיעוט במדינה ספגו היהודים לא פעם פוגרומים אשר נבעו משנאת הזר או אנטישמיות. אף על פי כן, רוב היהודים אהבו את חייהם בפולין והעדיפו להישאר בה גם כאשר החלו להיפתח אפשרויות נוספות עבורם (בארץ ובעולם).

עוברים שקופית שמאלה

3. קולאז' תמונות אחים
- מסתכלים על תמונות אחים המייצגים משפחות שונות ומעמדות שונים בחברה היהודית.
- עם התפתחות התעשייה נכנסים גם **רעיונות** אל העיריה.
- נראה זאת באמצעות תמונות שונות המציגות סוגים שונים של משפחות, מעמדות ותפישות אידיאולוגיות. ננסה לתאר המגוון והעושר של החברה היהודית בפולין.
- שואלים:

- כיצד השפיע המעבר לתקופה המודרנית על היהודים?
- מה ההבדלים בין תמונות האחים השונות?
- מיהם אחים העשירים ביותר? מי העניים?
- מה כל אחד מהזוגות עושה בזמנו הפנוי?

עוברים שקופית שמאלה

4. תמונות נוער יהודי מודרני

מסתכלים על תמונות נוער יהודי מודרני: בנים מחליקים לצד תמונות בנות על אופניים.

שאלים:

- מה מעסיק את בני הנוער הללו?
- מה לא מעסיק אותם?

ניכר בתמונות כי בני הנוער לא מתעסקים בעבודה, אלה במפגש חברתי ואולי אף מעבר (רעיוני) הם יוצאים אל הטבע ומקיימים פעילות ספורטיבית. מכך ניתן ללמוד אולי על השתנות המבנה החברתי בו לבני הנוער והצעירים נוצר זמן פנאי בו הם יכולים לחפש אחר תוכן ועניין בחייהם, **מה הם יחפשו לדעתכם?**

עוברים 3 שקופיות שמאלה

5. ציור של ארתור שיק לצד תמונת משפחה

מסתכלים על ציור של ארתור שיק משפחה חוגגת פסח לצד צילום משפחה מסורתית.

שאלים:

- מה ניתן ללמוד מהציור והתמונה על התהליכים שעוברים על החברה היהודית?

רקע: ארתור שיק- בין השנים 1919 - 1920 שירת כמנהל אמנותי של מחלקת התעמולה של צבא פולין ובשנת 1921 עבר עם משפחתו לפריז ועסק באיור ובעיטור של ספרים רבים, ובהם מגילת אסתר. הוא צייר סדרת מיניאטורות על ג'ורג' ושינגטון והמהפכה האמריקנית, הסדרה נרכשה על ידי נשיא פולין והוגשה כשי לנשיא ארצות ברית, תיאודור רוזוולט. ב-1934 חזר לפולין והמשיך באיוריו להגדה של פסח. ב-1937 עבר ללונדון כדי לפקח על הדפסת ההגדה, והוקדשה למלך אנגליה, ג'ורג' השישי.

עוברים שקופית שמאלה

6. נתוני שפות במפקד אוכלוסין

מסתכלים על קטע מידע: מפקד אוכלוסין 1931+ כרזה של מאבק השפה העברית בקהילה היהודית.

בשנת 1931 מתקיים מפקד אוכלוסין בו נדרשים אזרחי פולין והקהילה היהודית בתוכם להצהיר על שפת האם שלה. אלו התוצאות.

מצד שמאל ניתן לראות מודעה הקוראת כי העברית היא שפתו הלאומית של העם היהודי.

המודעה פונה לאילו שאינם דוברים עברית להצהיר כי הינם דוברי עברית כהצהרה פוליטית על לאומיותם.

שאלים:

- מה ניתן ללמוד מתוצאות מפקד האוכלוסין?
- מה מפתיע אתכם?
- למי פונה המודעה לדעתכם?
- באילו שפות היא נכתבה? מדוע?

עוברים שקופית שמאלה

7. רצף תמונות זרמים ביהדות
מסתכלים על רצף תמונות המייצג זרמים ביהדות:
מסורתי- נער יהודי עם תלית

עוברים שקופית שמאלה

- ציוני- נוער בשדה
שואלים:
- במה מתעסקים בני הנוער הציונים בעיירה?
 - במה הם מאמינים?

עוברים שקופית שמאלה

- משתלבים- נשף לכבוד השנה האזרחית החדשה
שואלים:
- לכבוד מה נערכת המסיבה?
 - מה אתם יכולים לומר על משתתפי המסיבה? (נסו ביניהם לזהות גברים חובשי כיפה או כובע)
 - מה אנחנו יכולים ללמוד מכך על זהותם והגדרתם האישית והלאומית?

עוברים שקופית שמאלה

- גיוון הזרמים- ברחוב
שואלים:
- מה ניתן לראות ברחוב בעיירה?
- מי שהסתובב ברחוב יכול היה להתקל במגוון אותו הכרנו, אורתודוקסים לצד עסקנים פוליטיים. בעלי אמצעים לעומת עניים ועוד, זה לצד זה.

עוברים שקופית שמאלה

8. קטע-גרשון פיפע

קוראים קטע קריאה: העושר השפתי וגרשון פיפע

גרשון פיפע מתוך: "עלילות נעורים" תרגום: עידו בסוק

יש בעיות שאני חושב עליהן ביידיש; אלו הם קודם כל עניינים הקשורים בחיי היום-יום. על שאלות ארץ ישראל והציונות אני חושב בעברית. אולם יש גם עניינים רבים שעליהם אני חושב בפולנית; כוונתי בעיקר לדברים הקשורים לבית הספר, היסטוריה כללית ופולנית, גיאוגרפיה של העולם וכן הלאה.

שאלים:

- מה החוויה שמתאר גרשון?
- אילו תחושות השילובים הללו מעלים בו לדעתכם?
- תנו דוגמאות דומות מחייכם.

עוברים שקופית שמאלה

9. תמונות הבונד

מסתכלים על תמונות המייצגות את הבונד- כזרם ביהדות ומפלגה פוליטית

רקע על מפלגת הבונד:

הוקמה בשנת 1897, והיתה אחת המפלגות המרכזיות בחיי היהודים בפולין. ערב המלחמה היא היתה המפלגה הגדולה ביותר בקרב הציבור היהודי. הבונד היתה מפלגה יהודית-חילונית-סוציאליסטית. הם האמינו שביתם של היהודים הפולנים הוא פולין, ושאפו לקבלת אוטונומיה תרבותית ליהודים במדינה. פעלו לפיתוח תרבות יהודית חילונית, דיבור ביידיש כשפה של העם היהודי וחינוך בשפה זו, מאבקים חברתיים משותפים ליהודים ולפולנים על זכויות סוציאליות, זכויות עובדים, שוויון. הם האמינו שהחירויות של הפולנים ושל היהודים קשורות זו בזו ותלויות זו בזו, ולכן ראו לנכון להיאבק יחד עם מפלגות השמאל הפולניות על אופי המדינה.

שאלים:

- מה החדשנות שמביאה תנועת הבונד לעולם היהודי ולעיריה?
- מדוע לדעתכם הם בוחרים בשפה היידיש כשפה השימושית בפועלם?

10. סיכום:

- אלו בחירות זהויות הכרנו בשיעור?
- איך הן באות לידי ביטוי?
- אלו שאלות זה מעלה לכם ביחס להגדרת הזהות שלכם?

בשיעור הבא נכיר את תפקיד בתי הספר בחיי הקהילה היהודית ונבין איך אותן השאלות על הגדרת הזהות באות לידי ביטוי גם במערכת החינוך.

שיעור 4: זרמים בחינוך

מטרות

1. הכרות עם הזרמים השונים בחינוך שפעלו בחברה היהודית.
2. לימוד על השוני והייחודיות של כל זרם, ועל המקום המרכזי שתפס בית הספר בקרב הנערים והנערות היהודיים.

מבנה השיעור

1. פתיחה
2. קטע קריאה- רוז'ה שפיזר
3. קטע שמע: השיר אויפן פריפאטשיק + מילים
4. קטע קריאה- טוניה פרישברג
5. משפטים ביידיש
6. תמונות בתי ספר
7. קטע קריאה- רוז'ה שפיזר
8. סיכום

עזרים

מחשב
מקרן

הקדמה למורה: על מנת להתחיל את השיעור יש להיכנס לאתר בכתובת <https://moreshet.herokuapp.com/> ושם ללחוץ על העיגול הימני- העולם היהודי שהיה. יש להקיש שם משתמש וסיסמה שקיבלתם מבעוד מועד.

1. פתיחה- בשיעור הקרוב נעסוק בזרמים בחינוך שהיו קיימים בחרה היהודית, בדומה ובשונה ביניהם, ובמאפייניהם הייחודיים.

לוחצים על בית הספר (זרמים בחינוך)

2. קטע קריאה- רוז'ה שפיזר

קוראים קטע קריאה: הקמת בית ספר לבנות בעיירה/רוז'ה שפיזר
רוז'ה שפיזר מתוך "עלילות נעורים" תרגום: עידו בסוק

בקוצר רוח בלתי רגיל המתנתי שייסדו אצלנו כבר בית ספר, ודווקא יהודי. הוא הצטייר לי כגן עדן. הרי אין זה דבר של מה בכך: ללמוד! אני אדע! שאלתי את עצמי כל הזמן אם ילמדו אותנו לכתוב, לחשב וכדומה. אבי השיב: קודם כל ילמדו אותך להתפלל, לכתוב יידיש, לתרגם את התפילות. וכאשר אמרו לי שנלמד חומש, נעתקה נשימתי: ורש"י, וגמרא גם כן, אבא'לה? – וכאן קבלתי תשובה, שאין מלמדים רש"י וגמרא ילדות. נו, אז לא. נשאר בכל זאת חומש.

רוז'ה מתארת בהתרגשות רגע מיוחד בו היא מורשת ללכת לבית הספר.

שאלים:

- למה אתם מגיעים/ות לבית הספר?
- למה רוז'ה רוצה להגיע לבית הספר?
- מה דומה ומה שונה בינה לביניכם ברצון להגיע לבית הספר?
- מה מקור ההבדלים בין התחושות של רוז'ה כלפי בית הספר לעומת תחושותיכם לדעתכם?
- מהם הדברים שקורים בבית הספר שגורמים לכם התרגשות? מדוע?

עוברים שקופית שמאלה

3. קטע שמע: השיר אויפן פריפאטשיק + מילים

שומעים קטע שמע: השיר אויפן פריפאטשיק וקוראים את המילים המתורגמות לעברית

חדר קטן/תרגום מילולי מרק ורשבסקי

על הכירה בוערת אש קטנה

והבית חם,

והרבי מלמד ילדים קטנטנים

את האלף-בית.

פזמון:

אַמרו נא ילדים, זָכרו נא יקירים,
את שאתם לומדים פה;
אַמרו נא פעם נוספת, ואכן פעם נוספת:
קמץ־אלף: אָ!

למדו, ילדים, ברוב חשק.
כך אני לכם אומר;
המהיר מכם שידע לשון הקודש,
יקבל דגל.

למדו, ילדים, אל תיראו
כל ההתחלות קשות;
מאושר מי שידוע תורה,
האם אדם צריך יותר?

אתם, ילדים, כשתתבגרו,
תבינו לבד;
כמה דמעות טמונות באותיות
וכמה בכיות...

וכשאתם, ילדים, תשאו בנטל הגלות,
והיא תעיף אתכם;
תשאבו כוח מהאותיות,
ותביטו בתוכן.

שואלים-

- מתוך השיר, איך נראה הלימוד ב"חדר"?
 - כיצד באה לידי ביטוי תפיסת העולם האורתודוקסית באופן הלימוד הזה?
- גם לאורתודוקסים היו מוסדות חינוך משלהם, כמו למשל החדר לילדים צעירים. בנוסף, חלקם למדו בבתי ספר בפולנית של המדינה.
- בעיירה טריסק הייתה חצר חסידית וכמו רוב האורתודוקסים, הם לא היו ציונים.
- הדמות המרכזית היא הרבי, ובחדר המורה הוא המלמד, כפי שאפשר לראות בשיר 'אויפן פריפעטשיק' ששמענו.

עוברים שקופית שמאלה

4. קטע קריאה-טוניה פרישברג

קוראים קטע קריאה: הייתי מורה בטריסק/טוניה פרישברג

הייתי מורה בטריסק \ טוניה פרישברג (טפר)

הגעתי לבית הספר. היתה זו דירת מגורים רגילה, שני חדרים ומטבח. במטבח עמדו שני ספסלים ארוכים, מחוברים לשולחנות. ישבו שם בשקט-למופת, 9 ילדים וחיכו לי. שלום למורה ברכוני במקהלה. אנחנו כיתה ה'! את תהיי המחנכת שלנו.

- ואיפה יתר הילדים? שאלתי.
- אנחנו רק 9. בכיתה ד' יש יותר.
- האם יש עוד בתי ספר בעיירה?
- כן, של הפולנים ו... שלהם!
- מה פירוש שלהם?
- של היידישיסטים קראו במקהלה.
- לא הבנתי מה הם סחים. התחלתי בשיעור.

שואלים:

- מה אתם לומדים מהסיפור על החיים בעיירה?

עוברים שקופית שמאלה

5. משפטים ביידיש

אַז עס קומט פֿון אַ קאַץ, מאַכט עס מיאו

- נסו לזהות באיזו שפה כתוב המשפט.
 - האם יש מילים שאתם מצליחים לקרוא? להבין?
- המשמעות- מה שנולד כחתול עושה מיאו (דומה ל'התפוח לא נופל רחוק מהעץ')

עוברים שקופית שמאלה

יעדן איינעם דאַכט זיך אַז ביים צווייטן לאַכט זיך

ושוב

- נסו לזהות באיזו שפה כתוב המשפט.
- האם יש מילים שאתם מצליחים לקרוא? להבין?

המשמעות: לכל אחד נדמה שאצל השני צוחקים (דומה ל'הדשא של השכן ירוק יותר')
הסבר: שפת היידיש היא שפה "של העם היהודי" שנוצרה בעיירות מזרח אירופה, כשפת יומיום המשלבת את שפת המקום עם התרבות היהודית.
היא נכתבת באותיות עבריות אבל הניקוד גם הוא נכתב באותיות (בדומה לשפות לטיניות) וצלילי האותיות שונים מבשפה העברית.
שפת היידיש הייתה שגורה בין אנשי העיירה והיא הייתה שפת היומיום. (העברית היתה שפת הקודש בלבד)
בשפת היידיש נוצרה תרבות מפוארת ועשירה בתאטרון, בספרות, בשירה בעיתונות, בהגות ועוד. יצירה זו מהווה עדות כתובה לחיים שהיו ואינם.
(ואולי עכשיו תוכלו לענות שוב על השאלה מהשיעור שעבר, למה לדעתכם בוחרת תנועת הבונד בשימוש מרכזי בשפת היידיש?)

תהליכי המודרניזציה גרמו ליהודים להיות שותפים מלאים במדינות בהם חיו ולכן לא ראו עוד צורך בשפה מיוחדת להם, כך הלך וקטן מספר דוברי היידיש ויוצרי היידיש בעולם.
אחרי השואה אמנם נותרה יצירה חשובה ביידיש פה ושם, ישנו כיום תיאטרון בוורשה ואף בתל אביב, ונותרו מאות אלפי דוברי יידיש, אך היידיש אינה עוד שפת יצירה תרבותית חשובה. רוב דוברי היידיש בחיי היום יום חזרו להשתמש בה לענייני חולין בלבד, כאשר דוברים אלה (החרדים ברובם) מנותקים נתק מוחלט מן התרבות החילונית כולה, לרבות תרבות היידיש.
היום מהווה התיאטרון בוארשה אכסניה לשחקנים המעלים הצגות בפולנית או ביידיש, באמצעות שחקנים פולניים. הציבור שבא לראות ולשמוע את ההצגות ביידיש אינו יהודי, והוא נעזר באוזניות לצורך התרגום הסימולטני.

עוברים שקופית שמאלה

6. תמונות בתי ספר

מסתכלים על תמונות בתי ספר: תרבות, פולני, רבי מלמד, היידישאי.

שאלים:

- מי יודעת/לדבר עוד שפה אחת חוץ מעברית? מי יודעת/שתיים? מי שלוש?
- ביחס לתמונות: נסו לנחש באיזו שפה לומדים באיזה בית ספר? לפי מה ניחשתם?

הסבר : יהודים לומדים ברבעה סוגים של בתי ספר : בחדר, בבית הספר הפולני, היידישאי והציוני-תרבות.

באמצעות סיפורם של הזרמים השונים בחינוך נציג את הזרמים האידיאולוגיים השונים שהתפתחו בפולין. נתמקד ב-4 זרמים מרכזיים : אורתודוקסים, ציונים, בונדיסטים ומשתלבים (מתבוללים בז'רגון הישראלי). נראה ונסביר שלא מדובר בחלוקה דיכוטומית ורבים התנהלו בביתם באופן מסויים השונה מאיך שהציגו עצמם בחברה. כמו כן ניתן לראות גם שוני בין דורי, הורים אורתודוקסים ששלחו את ילדיהם לבית ספר פולני וכד'. מצד שני לחלוקה הייתה משמעות פוליטית שהשתקפה במספר ה"שרים בממשלה" (הסיים הפולני), מפלגות שונות קידמו דברים שונים ולעיתים הצביעו למפלגה מסוימת בגלל המאבק אותו היא מנהלת ולא בהכרח מתוך הזדהות אישית עם ערכיה.

בדרך כלל ילמדו רוב היהודים בבית הספר הפולני, הוא בחינם (ממלכתי) ונותן תעודת בגרות מוכרת ע"י המוסדות המקצועיים והאקדמיים.

בבית הספר של תרבות לא למדו את כל המקצועות בעברית, אבל שאפו ללמד לפחות את חלקם כך. הלמידה בבית ספר ביידיש או בעברית מבטאת בדרך כלל עמדה אידיאולוגית, אבל גם מצביעה על אפשרות כלכלית.

עוברים שקופית שמאלה

7. קטע קריאה רוז'ה שפיזר

קוראים קטע קריאה : לימודים בבית ספר פולני/רוז'ה שפיזר
רוז'ה שפיזר מתוך "עלילות נעורים" תרגום : עידו בסוק

בערגה חשבתי על היום הראשון בבית הספר העממי (פולני). לבסוף הגיע היום. לא היה אז ילד מאושר ממני. [...] אני עצמי ראיתי בבית הספר היסודי משהו לא שלנו, אף על פי שהיו שם מורים ומורות יהודים. הם לא שמרו שבת, דברו תמיד פולנית, ולפי מושגי היו "אנשים לא מאושרים". אפילו לימודי הדת לא הועברו, לדעתי, באופן נכון. לא אחת אירע שעמדתי מאחורי הדלת ומיררתי בבכי. היו אלה תוצאות התקוממותי כנגד מורה. לא מתוך כוונה כלשהי להתבלט, אלא כדי להראות שהמורה אומרת דברים לא נכונים ; הייתי מסבירה שדבר כזה או אחר בשיעור היסטוריה אינו עולה בקנה אחד עם מה שלימדו אותנו ב"בית יעקב" ; ומובן על כן, שאין הוא ראוי. חטפתי "לאפעס" על ימין ועל שמאל.

שואלים :

- מה החוויה שמתארת רוז'ה על הלימודים כילדה יהודיה בבית הספר הפולני?
איך אתם מסבירים את הדואליות ביחסה לבית הספר? (מצד אחד חיכתה מאוד ללמוד בבית הספר העממי ומצד שני הוא מציג אמיתות הנוגדות את תפיסת עולמה)

8. סיכום :

בשיעור האחרון הכרנו בתי ספר שונים אליהם הלכו ילדי הקהילה היהודית, נחשפנו לשיקולים השונים של הורים לאיזו מסגרת חינוכית לשלוח את ילדיהם, התאמנו מעט בקריאת יידיש ועסקנו במרכיב נוסף בחיים היהודיים בגולה שהעסיק נערים ונערות בני גילכם. בשיעור הבא נעסוק במערכת היחסים המורכבת של הקהילה היהודית עם שכניה המקומיים שאינם יהודים.

שיעור 5: שכנים

מטרות

1. לימוד על יחסי היהודים והפולנים לאורך השנים, על העליות והירידות, השותפות והיריבות, והחיים זה לצד זה באותו מקום.
2. הכרות עם חיי היהודים בגולה כמיעוט בתוך מדינה, על האתגרים שבאו עם מציאות זו, ועל השאלות הזהותיות שהיא מעלה

מבנה השיעור

1. פתיחה
2. תמונה: ציור כתב זכויות ליהודים בפולין
3. תמונה: ספר הרפואות
4. קטע קריאה- רוז'ה שפיזר
5. ציור- ארתור שיק
6. קטע קריאה- אירוע אנטישמי
7. תמונה- סמל פולין עם כיתוב יהוה
8. קטע קריאה- רוז'ה שפיזר
9. סיכום המערך

עזרים

מחשב
מקרן

הקדמה למורה: על מנת להתחיל את השיעור יש להיכנס לאתר בכתובת <https://moreshet.herokuapp.com/> ושם ללחוץ על העיגול הימני- העולם היהודי שהיה. יש להקיש שם משתמש וסיסמה שקיבלתם מבעוד מועד.
1. פתיחה:

בשיעור הקרוב נעסוק ביחס בין היהודים והפולנים, שחיו כשכנים למשך מאות שנים.
שואלים:

• **אם זו עיירה יהודית, מדוע יש כנסייה?**

הסיבה היא שהמונח עיירה יהודית מתייחס למקום בו יכלו יהודים לקיים אורח חיים יהודי, והם היוו משקל יחסי שהשפיע על אופי המקום. נהוג להשתמש במונח הזה אם היו לפחות שליש מהתושבים יהודים.

לוחצים על הכנסייה במרכז הציור (שכנים)

2. תמונה: ציור כתב זכויות ליהודים בפולין

מסתכלים על תמונה: ציור כתב זכויות ליהודים בפולין

רקע: מגילת זכויות כללית (פריבילגיום) המגדירה את זכויות היהודים הוכרזה על ידי בולסלב החסיד דוכס פולין בעיר קאליש. המגילה העניקה לבתי הדין היהודיים סמכות שיפוט בלעדית בעניינים פנימיים, מעשה שהוביל ליצירת אוטונומיה דוברת יידיש, מדינה בתוך מדינה. מציאות זו התקיימה עד להתפצלות השלישית של פולין ב-1795. גוף נפרד נוסד לצורך טיפול בנושאים שבהם מעורבים יהודים ונוצרים.
ב-1928 צייר האמן היהודי ארתור שיק רצף תמונות המתארות את חתימת המגילה.
שואלים:

• מה ניתן ללמוד ממקרה כתב הזכויות בקאליש על חיי היהודים בפולין?

עוברים שתי שקופיות שמאלה

3. תמונה: ספר הרפואות

מסתכלים על תמונה: ספר הרפואות

הסבר: ד"ר משה מארקוזה נולד בסלונים. למד רפואה בעיר קניגסברג. הגיע לפולין בשנת 1774 ושירת בעיירה טריסק כרופא האישי של המלך.
בעזרת השליט ואנשי אצולה נוספים הוציא משה מרקוזה ספר רפואה ביידיש עם תרגום לפולנית בשם "ספר רפואות, עוזר לישראל". בתעודות מהתקופה נכתב, שהספר משמש כעזר לכל אחד מענייני רפואה והיגיינה, על מנת שיוכל לעזור לעצמו במכאוביו, אף במקומות שאין רופא בקרבת מקום.
מארקוזה קיבל הכשר מרבנים על ספרו ומוזכר גם כאחד המשכילים הראשונים אשר שאף להשפיע על העם, שלא ילך בדרכים קיצוניות.
הוא הוגדר כהומניסט מובהק בהשקפותיו.

שואלים-

• איך תופס ד"ר מרקוזה את תפקידו בחברה?

• מה ניתן ללמוד ממעמדו המיוחד של ד"ר משה מארקוזה על מקומם ותפקידם של היהודים בפולין?

עוברים שקופית שמאלה

4. קטע קריאה- רוז'ה שפיזר

קוראים קטע קריאה: היפתחות לעולם המודרני/רוזה שפיזר

הספרים הפולניים נתנו לי יסוד למחשבות. בזכותם הגעתי לכלל ראייה של החיים מצד אחר. זו הפעם הראשונה שעמדתי על קיומם של חיים אחרים. התוודעתי לגבורה יוצאת דופן של דמויות היסטוריות. [...]
התגלה לי קיומו של רגש חדש. רגש האהבה.

[...] קראתי את סיפורי קידוש-האמונה של הנוצרים הראשונים, ונבהלתי מעצמי. בכאב גירשתי את המחשבה שהם מרשימים אותי. פחדתי מפני עצמי.

רוז'ה שפיזר מתוך "עלילות נעורים" תרגום: עידו בסוק
שואלים:

- מה חוויה שמתארת רוז'ה בקריאת הספרים הפולניים? ומה בזאת של ספרי הקודש הנוצריים?
- האם בעיניכם עליה להמשיך לקרוא בהם? מדוע? מה ההזדהויות בהם ומה הסכנות?

עוברים שקופית שמאלה

5. ציור- ארתור שיק

מסתכלים על תמונה: פטריוטיות יהודית- מיכאל לנדא ציור מאת ארתור שיק

רקע: בציור של הצייר היהודי ארתור שיק ניתן לראות כיצד במאבק הפולני היהודים משולבים כחלק בלתי נפרד מן העם. בציור מתואר אירוע מרכזי שהפך לסמל של ברית אחים בין שני העמים: בהפגנה שהתקיימה ב-1861 בוורשה ליד הארמון המלכותי, שהשתתפו בה גם חברות של בעלי מלאכה יהודים לצד פולנים, החלו שוטרים לירות על המפגינים. מתוך המפגינים נפלו חללים ובראשם הכומר שצעד ובידו צלב. לפי המסופר, את הצלב לקח מידו בחור יהודי בשם מיכאל לנדא, אך גם הוא נורה לאחר מכן. בהפגנה נפצעו 30 יהודים מכלל 200 המפגינים. ביצירות שחוברו בעקבות האירוע נתנו משוררים פולנים ביטוי למאורע זה, ובין השאר נתכנה מיכאל לנדא 'דמותו של ישוע, הקרבן היהודי'

שואלים:

- הציור של הצייר היהודי בא לבטא את המאבק הפולני לעצמאות בין אומות העולם. הסתכלו על הפרטים. מה אתם רואים? מהן הדמויות? ישנם דברים שמפתיעים אתכם בציור?

- מה אתם מבינים מהסיפור וחשיבותו באגדות העם הפולניות על מקומם של היהודים בתוך החיים היהודיים?

עוברים שקופית שמאלה

6. קטע קריאה- אירוע אנטישמי
קוראים קטע קריאה : אירוע אנטישמי/נער בן 17

היה ערב קיץ... יצאתי עם חברי לטייל בגן העממי שבעיירתנו. פתאום קפץ עלינו ערל קטן כבן עשר עם כלב שהוסת על ידו עלינו. ברחנו במהירות. רק חבר אחד, האמיץ מכולנו, נעצר ותפס את הערל הקטן ובאגרוף היכה בחוטמו. הזה התחיל צורח וקורא לעזרה. כשראינו אנו שאין מי שיבוא לו בעת הצרה, העיזונו אף אנו להרים את ידינו עליו, וכן יצא שהערל הקטן מוכרח היה לברוח. לא הספקנו עוד לצאת את הגן וחבורת שקצים גדולים התקיפו אותנו. התחלנו צועקים נבהלים, ולקול קריאתנו מיהרו כמה בחורים יהודים לגרשם. נדמה היה שההם יסורו, אך פתאום זרק מישהו מהם אבן לצדנו, שפגע באוזן בחור אחד. הוא התחיל לרדוף אחריו, אך כל הלהקה הערלית קפצה עכשיו מול פניו. מי מהם תפסו סכינים, ואחרים קפצו על גבו. תיכף מיהר לעזרתו חברו, ובעוד רגע מיהרו עוד שלושה בחורים לראות במהומה. באותו מעמד עברו שקצים כבני עשרים או תשעה עשר, חייטים שבעיר הכירום ככוליגנים, מפורסמים, והתנפלו על היהודים. שניים מאתנו נפצעו בראש והרבה דם יכול היה להישפך, לולא לא באה המשטרה. [...] הקטטה נודעה תכף בעיר. המשטרה אסרה את המכים משני הצדדים. הערלים הרבים שבעירנו התחילו לשוטט ברחובות ובתנועות אגרסיביות חיפשו קרבן לזרועם. כל יהודי העיר נסגרו בבתים. [...] העיירה הושתקה מכל תנועה לשני ימים. אחר כך התרגע המצב, והכל שב למסלול הישן.

נער בן 17, ערוך מתוך "עלילות נעורים" תרגום: עידו בסוק

שואלים:

- מה האווירה בעיירה כפי שמתאר אותה הנער?
- כיצד הדברים מסתדרים עם הדברים הקודמים אותם תארנו בשיחתנו על מקומם של היהודים בחברה?

עוברים שקופית שמאלה

7. תמונה- סמל פולין עם כיתוב יהוה
מסתכלים על תמונה ושואלים:
• מה רואים בסמל?

רקע: את הסמל הכין ארתור סיוק לבנו ג'ורג'ס כשהיה בן 13. כשהתבגר ג'ורג'ס, הוא לחם תחת הגנרל דה-גול במלחמת העולם השנייה. נשר הוא סמלה של פולין.

- מה אתם מזהים בו על התחושה של היהודים בפולין?

עוברים שקופית שמאלה

8. קטע קריאה- רוז'ה שפיזר

קוראים קטע קריאה: קרעים בזהות היהודית פולנית/רוז'ה שפיזר

סבלה בתוכי הפטריוטית הפולנייה הנאמנה. הלא הייתי כה מסורה לפולין. הלא הייתי כה קשורה אליה, בכל נימי נשמת. עתה היה עלי להינתק מן החלום המפואר של הקיום-יחד היהודי-פולני. [...] מדי יום הביאו העיתונים ידיעות חדשות, קודרות, על רדיפות יהודים. אמונתי ב"לב" הפולני התעמעמה. לא ראיתי עוד את העם שחש רגשות אחווה כלפי כל האזרחים, כפי שהיה בתקופת החלומות שלפני המלחמה (מלחמה"ע ה-1).

רוז'ה שפיזר מתוך "עלילות נעורים" תרגום: עידו בסוק

שאלים:

- אילו שינויי מתארת רוז'ה שמתחילים לקרות?
- אילו תחושות חדשות עולות בה נוכח שינויי אלה?
- מה היא חוויית החיים המשותפת של יהודים ופולנים בעיירה?
- מה ניתן ללמוד על יחסי השכנות בין היהודים לפולנים לאורך השנים?

9. סיכום:

אנחנו מסיימים כעת רצף של שיעורים העוסקים בחיי העיירה והקהילה היהודית. פגשנו סיפורים, הכרנו מוסדות, מסורות והרגלים. נחשפנו לדילמות, הזדמנויות ואתגרים במאפייני החיים היהודיים בגולה.

דיון מסכם למערך השיעורים-

- מה למדתם על חוויית החיים בעיירה?
- מהם הדברים השונים באורח החיים שלהם מאורח החיים שלנו היום? מהם הדברים הדומים לחיינו?
- מה להבנתכם החשיבות עבורנו בלהכיר את העולם הזה?

